

## KOULUMENESTYJIEN KOTITAUSTA, SOSIOEKONOMINEN ASEMA JA TULOTASO

Länsimaista koulutuspolitiikkaa on toisen maailmansodan jälkeen ohjannut usko koulutuksen hyvinvointia ja tasa-arvoa edistävään vaikutukseen. Mahdollisuus hyvään koulumenestykseen ja pitkään koulutukseen on haluttu tarjota jokaiselle sukupuolesta, asuinpaikasta, yhteiskunnallisesta asemasta ja varallisuudesta riippumatta. Seurauksena on ollut koulutusjärjestelmän jatkuva kasvu ja koulutuksen pidentyminen. Nykyisin Suomessa jo puolet ikäluokasta viettää 12 vuotta yleissivistävän koulutuksen parissa ja suorittaa ylioppilastutkinnon. Joukkomittaisen koulutuksen laajentamisen ja pidentämisen on uskottu auttavan rakentamaan yhteiskuntaa, jossa kyvykkyys ja yritteliäisyys pikemminkin kuin syntyperästä johtuvat etuoikeudet määrittäisivät ihmisen elämänkulkua ja sijoittumista erilaisiin työtehtäviin. (Husén 1985; Hurn 1993; Kivinen & Rinne 1995.)

Koulutuksen laajentuessa myös siihen kohdistuva tutkimus on lisääntynyt voimakkaasti. Kasvatustieteellisessä tutkimusperinteessä kiinnostuksen kohteena on ollut lähinnä se, millaisten opetusjärjestelyjen, -menetelmien ja työskentelytapojen avulla oppiminen olisi mahdollisimman tehokasta. Koulussa menestymistä on pidetty tavoitteena, johon kaikkien oppilaiden tulisi pyrkiä. Koulutuksen vaikuttavuutta ei ole yleensä tarkasteltu siitä näkökulmasta, mitä yhteyksiä hyvällä koulumenestyksellä on ihmisten uravalintaan ja heidän myöhempään elämänkulkuunsa. Myös sosiologista näkökulmaa edustavissa valikoitumistutkimuksissa kyseinen teema on jäänyt vähemmälle huomiolle. Vuosikymmenestä toiseen niissä on osoitettu kotitautustalla olevan keskeinen rooli koulutus- ja työurille suuntautumisessa. (Ks. Isoaho & Kivinen & Rinne 1990; Ahola 1995; Nevala 1999.) Mutta ovatko tutkimusten havainnot päteviä myös silloin, jos koh-

teena ovat koulumenestyjät? Millaisista lähtökohdista tulevat yleissivistävässä koulussa menestyneet ja pärjäävätkö he vääjäämättä myös työelämässä, riippumatta siitä, millainen heidän kotitautustansa on?

### KOULUMENESTYJIEN KOTITAUSTA

Tässä artikkelissa edellä oleviin kysymyksiin etsitään vastausta tarkastelemalla ylioppilaskirjoituksissa hyvin menestyneiden oppilaiden taustoja sekä myöhempää sosioekonomista asemaa ja tulotasoa. Tutkimuksen kohteeksi on valittu kaikki vuosina 1971, 1975, 1982, 1985, 1991 ja 1995 ylioppilaskirjoituksissa yleisarvosanan laudatur kirjoittaneet ylioppilaat (N = 30 864). Laudaturylioppilaiden ammattiasemaa ja tulotasoa tarkastellaan ainoastaan 1970- ja 1980-luvulla kirjoittaneiden ikäluokkien osalta, koska he ovat ehtineet jo vakiinnuttaa asemansa työelämässä. Ylioppilaiden kotitautustaa koskevassa tarkastelussa ovat mukana myös 1990-luvulla ylioppilastutkintonsa suorittaneet.<sup>1</sup>

Laudaturylioppilaat edustavat ikäryhmänsä pientä vähemmistöä, joka on paitsi täyttänyt kiitettävästi yleissivistävän koulutuksen vaatimukset myös osoittanut halua ja kykyä kilpailla arvosanoilla ja menestyä.

<sup>1</sup>Tutkimuksessa käytettävä tilastoaineisto on koottu Tilastokeskuksessa yhdistämällä ylioppilastutkintoaineistot väestölaskennan pitkittäistiedostoihin ja työssäkäyntitilastoihin. Sosiaalisen taustan yhteyttä koulumenestykseen arvioidaan huoltajan sosioekonomisen aseman, koulutuksen ja tulotason kautta. Koska huoltajat ovat suurimmassa osassa tapauksista isiä, tuloksia verrataan 40–54-vuotiaiden suomalaisten miesten tietoihin. Vertailuryhmän tiedot on koottu virallisista väestö-, työmarkkina- ja koulutustilastoista.

Vuosittain vajaa viidennes ylioppilaista saa ylioppilastutkinnon yleisarvosanaksi laudaturin. Kun ylioppilastutkinnon suorittaa puolet ikäluokasta (SVT 1998), on laudaturylioppilaiden osuus ikäluokasta noin kymmenen prosenttia. 1970-luvulta 1990-luvun puoliväliin saakka noin 60 prosenttia ylioppilastutkinnon suorittaneista on ollut tyttöjä (Suomen..., 1996, 452). Koulumenestysten joukossa tytöt ovat olleet vielä suurempana enemmistönä. Yleisarvosanan laudatur kirjoittaneista ylioppilaista kaksi kolmannesta on tyttöjä.

Koulutussosiologisissa tutkimuksissa havaittiin jo vuosikymmeniä sitten kotitaustan olevan yhteydessä koulumenestykseen. Ylemmistä sosiaalisista kerrostumista tulevat oppilaat menestyvät koulussa muita paremmin ja kouluttautuvat muita pidemmälle (esim. Boalt & Husén 1965; Coleman 1966; Kuusinen 1986; Kivinen & Rinne 1995). Ilmiö näkyy selvästi myös tässä aineistossa. Ylioppilaskirjoituksissa parhaiten menestyneet ovat useimmiten lähtöisin toimihenkilöperheistä (taulukko 1). 1970-luvun alussa yli puolet koulumenestystistä oli toimihenkilöperheiden lapsia. 1990-luvun puoliväliin tultaessa heidän osuutensa oli kohonnut jo kolmeen neljännekseen.

Erityisesti ylempien toimihenkilöiden lapset ovat osoittaneet hallitsevansa koulupelin. He ovat olleet koko ajan reilusti yliedustettuina. Alemmat toimihenkilötkin ovat olleet jossain määrin yliedustettuina 1980-luvulle

saakka, mutta 1990-luvulla he ovat jonkin verran aliedustettuina. Maanviljelijäväestön jälkeläiset ovat olleet 1970-luvun alusta saakka hienokseltaan aliedustettuina. Kaikkein selvimmin aliedustettuina ovat jatkuvasti olleet työntekijäperheiden jälkeläiset.

Osaltaan kysymys on tietysti kahden vuosikymmenen aikana tapahtuneesta ammattirakenteen muutoksesta. 1970-luvun alussa vain vajaa kymmenesosa suomalaisista 40–55-vuotiaista miehistä sijoittui ylempien toimihenkilöiden joukkoon. 1990-luvun puolivälissä jo neljännes vastaavan ikäisistä miehistä oli ylempiä toimihenkilöitä. Maatalousyhteiskunnasta teollisuus- ja palveluyhteiskuntaan siirtyminen näkyy selvästi maanviljelystä elantonsa hankkivien osuuden vähentymisenä.

Huoltajien sosioekonomisen aseman mukainen jakauma antaa jo viitteitä siitä, että koulumenestäjät tulevat usein hyvätuloisista perheistä, joissa on runsaasti koulutuspääomaa. Korkeasti koulutettujen jälkeläiset ovatkin olleet koko tarkastelujakson ajan selvästi yliedustettuina ja vastaavasti enintään perusasteen koulutuksen saaneiden lapset aliedustettuina. Vuonna 1995 jo lähes puolet ylioppilaskirjoituksissa yleisarvosanalla laudatur suoriutuneista oli korkeasteen koulutuksen saaneiden isien lapsia. Huoltajat poikkeavat selvästi myös tulotasoltaan vastaavan ikäisestä väestöstä. Koulumenestysten isät ovat usein keskimääräistä suurituloisempaa väkeä. Huoltajien

*Taulukko 1.* Vuosina 1971–1995 ylioppilaiksi kirjoittaneiden laudaturylioppilaiden kotitausta huoltajan sosioekonomisen aseman mukaan, %

huoltajan sosioekonominen asema	1971 N = 2 589	1975 N = 3 321	1982 N = 4 790	1985 N = 4 864	1991 N = 4 611	1995 N = 5 446
ylempi toimihenkilö	30 (9)	38 (13)	41 (15)	45 (20)	51 (22)	53 (25)
alempi toimihenkilö	22 (14)	22 (16)	20 (17)	22 (20)	20 (21)	20 (22)
työntekijä	29 (54)	25 (52)	28 (54)	24 (49)	22 (47)	22 (45)
maanviljelijä	19 (23)	15 (19)	11 (14)	9 (11)	7 (10)	5 (8)
yhteensä	100 (100)	100 (100)	100 (100)	100 (100)	100 (100)	100 (100)

Suluissa suomalaisten 40–54-vuotiaiden miesten sijoittuminen eri asemiin vastaavina vuosina.

*Lähteet:* SVT 1995; SVT 1997

Huoltajan ammattitiedot perustuvat ylioppilaskirjoitusvuotta lähimmän väestölaskennan tietoihin. Taulukossa eivät ole mukana yrittäjät, koska ylioppilasaineiston tiedot ja väestötilastojen tiedot eivät ole tältä osin vertailukelpoisia. Suomalaisten 40–54-vuotiaiden miesten jakaumat on laskettu vuosilta 1970–1990 koko väestöstä ja vuoden 1995 osalta työllisestä työvoimasta.

**Taulukko 2.** Laudaturylioppilaiden sosioekonominen asema sukupuolen mukaan noin 10 vuoden kulluttua ylioppilaskirjoituksista, %

sosioekonominen asema	1971 N = 2 707			1975 N = 3 318			1982 N = 4 430			1985 N = 4 417		
	m	n	yht.	m	n	yht.	m	n	yht.	m	n	yht.
ylempi toimihenkilö	85	65	73	84	69	75	80	66	71	73	61	65
alempi toimihenkilö	10	32	23	13	28	22	14	29	24	19	33	28
työntekijä	5	3	4	3	3	3	5	4	4	7	5	6
maanviljelijä	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1
yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

m = miehet, n = naiset

tulotaso on jatkuvasti ollut noin puolitoistakertainen vastaavan ikäisten suomalaismiesten keskimääräiseen tulotasoon verrattuna.

Yhteenvedona voi todeta koulussa menestyvien oppilaiden olevan useimmiten toimihenkilötehtävissä työskentelevien, keskimääräistä pidemmälle kouluttautuneiden ja paremmin ansaitsevien isien lapsia. Koulutus-sosiologisissa tutkimuksissa on usein kiinnitetty huomiota juuri tähän koulutukselliseen vinoutumaan. Ilmiötä on yritetty selittää monin eri tavoin. Alkujaan koulumenestyksen otaksuttiin johtuvan yksilöllisistä ja perinnöllisistä ominaisuuksista, kuten älykkyydestä tai lahjakkuudesta. Tasa-arvoaatteen yleistyessä 1970-luvulla yksilökeskeisten selitysmallien haastajiksi nousivat reproduktioteoreetikot, joiden mukaan yhteiskuntaryhmien koulutuserot olivat seurausta koulun käytäntöihin kätkeytyvästä ja työväestön lapsia sortavasta ideologiasta. Koulutusjärjestelmä kuvattiin koneistona, joka lajittelee oppilaat sosiaalisen taustansa perusteella tuotantoelämän eri tasoille ja samalla uusintaa luokkajakoa. (Teese 1997, 92.)

Yhteiskuntaryhmien välisten koulutuserojen on myös otaksuttu olevan seurausta oppilaan ja hänen vanhempiensa tekemistä rationaalisista valinnoista. Eri sosiaaliryhmittä tulevat arvioivat koulutuksen kustannuksia ja hyötyjä eri tavoin. Koska koulutuksen kustannukset rasittavat eniten pienituloisia, on järkevintä pysytellä mahdollisimman lyhyessä koulutuksessa. Koulutukselliset tavoitteet ovat näin ollen suhteessa henkilön vanhempien luokka-asemaan ja varallisuuteen. (Breen & Goldthorpe 1997; Järvinen 1999, 190.)

Uusintamisteorian ja rationaalisen valin-

nan teorian välimaastoon voidaan sijoittaa kulttuuriset selitysmallit. Niissä koulumenestystä ja koulutusvalintoja tarkastellaan ilmiöinä, jotka ovat yhteydessä oppilaan kodin kulttuuriin ja elämäntapaan. Koulussa pärjäämisen kannalta on edullista, jos oppilaan kulttuuriset resurssit ovat koulun vaatimusten mukaisia. Hankaluuksia koulunkäynnissä on luvassa todennäköisimmin silloin, jos kotona omaksutut arvot ja toimintatavat ovat koulun käytäntöjen kanssa ristiriidassa. (Ks. Järvinen 1999, 189–192.)

Eri näkemyksille yhteistä on oletus siitä, että työntekijätausta ennakoi heikkoa koulumenestystä ja lyhyttä koulutusuraa. Teoriat eivät juuri ole olleet kiinnostuneita ihmisistä, jotka toimivat ”ennusteen” vastaisesti ja taustastaan huolimatta menestyvät tai epäonnistuvat koulussa. Heitä pidetään ääritapauksina, joita on aina suurissa ihmisjoukoissa. Tässä tutkimuksessa laudaturylioppilaiden joukossa oli monia pelkän peruskoulutuksen saaneiden työntekijöiden lapsia. Kotitausta ei ole estänyt heitä menestymästä koulussa. Yhteiskunnallisen tasa-arvon kannalta koulumenestystä keskeisempi kysymys on kuitenkin se, miten eri kotitauksista tulevat laudaturylioppilaat ovat itse sijoittuneet työelämään.

#### LAUDATURYLIOPPILAIEN SOSIOEKONOMINEN ASEMA

Lukiossa menestyneet sijoittuvat työelämässä useimmiten ylempiin toimihenkilötehtäviin (taulukko 2). Tämä pätee etenkin miesten kohdalla. 1970-luvulla kirjoittaneista

**Taulukko 3.** Laudaturylioppilaiden kodin resurssit ja oma sosioekonominen asema sukupuolen mukaan noin 10 vuoden kuluttua ylioppilaskirjoituksista, %

kodin resurssit	vuoden 1971 ylioppilaat N = 2 163								vuoden 1975 ylioppilaat N = 2 677							
	yth		ath		tt		mv		yth		ath		tt		mv	
	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n
ylin ryhmä	88	72	10	26	2	2	0	0	88	76	10	22	2	2	0	0
keskiryhmä	81	63	12	34	6	3	1	0	84	70	14	28	1	2	1	0
alin ryhmä	83	66	11	31	6	3	0	0	78	67	16	29	5	4	1	0

kodin resurssit	vuoden 1982 ylioppilaat N = 3 738								vuoden 1985 ylioppilaat N = 3 608							
	yth		ath		tt		mv		yth		ath		tt		mv	
	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n
ylin ryhmä	82	76	14	21	4	3	0	0	79	70	16	26	6	4	0	0
keskiryhmä	80	64	15	31	3	4	2	1	68	57	23	38	7	4	1	1
alin ryhmä	79	61	12	33	7	4	2	2	68	59	20	34	10	5	2	2

yth = ylempi toimihenkilö, ath = alempi toimihenkilö, tt = työntekijä, mv = maanviljelijä;  
m = miehet, n = naiset

miehistä peräti 85 prosenttia työskenteli 1980-luvulla ylemmän toimihenkilötason tehtävissä ja vain joka kymmenes alempana toimihenkilönä. Pieni vähemmistö on pääty-nyt työntekijätason töihin. Vuonna 1985 kirjoittaneista miehistä ylempiä toimihenkilöitä oli vuonna 1995 noin kolme neljästä ja alempia toimihenkilöitä noin kaksi kymmenestä.<sup>2</sup>

Vaikka sosioekonomisen aseman mukaisessa jakautumassa on jossain määrin eroja 1970- ja 1980-lukulaistenkin välillä, nousee selvästi keskeisemmäksi erottavaksi tekijäksi sukupuoli. Naisista noin kaksi kolmesta on löytänyt työelämässä paikkansa ylemmän toimihenkilötason tehtävistä ja lähes kolmannes on sijoittunut alemmaksi toimihenkilöksi. Koulumenestyjiä näyttää sukupuolesta riippumatta yhdistävän ainakin se, ettei työntekijätason tehtäviin tai maanviljelijän ammattiin ole juuri löytynyt halukkaita. Naiset ovat yleensä sijoittuneet työn-

tekijätason tehtäviin miehiäkin harvemmin.

Ajan mittaan koulumenestyjät näyttävät parantavan asemiaan työelämässä. 1970-luvun ylioppilaiden kohdalla ylempien toimihenkilöiden osuus kasvaa edelleen, kun tarkastelu ulotetaan 1990-luvulle saakka. 1990-luvun puoliväliin tultaessa 1970-luvun miesylioppilaista jo yhdeksän kymmenestä ja naisylioppilaistakin kolme neljästä sijoitui ylempien toimihenkilöiden ryhmään (ks. liite 1).

Perinteisesti liikkuvuustutkimuksissa kotitautalla on tarkoitettu huoltajan sosioekonomista asemaa (esim. Pöntinen 1983). Tässä tutkimuksessa kotitautaa määriteltäessä on päädytty hieman poikkeukselliseen ratkaisuun. Aineistoa analysoitaessa osoitautui, että ylioppilaiden sijoittumisesta saadaan jokseenkin samanlainen kuva riippumatta siitä, tarkastellaanko asiaa isän koulutuksen, sosioekonomisen aseman vai tulotason suhteen. Sen vuoksi kyseiset taustamuuttujat on yhdistetty yhdeksi summamuuttujaksi, jota nimitetään kodin resursseiksi (taulukko 3).

Hyvä koulumenestys näyttää selvästi taustoitaneen eri lähtökohdista tulleiden ylioppilaiden mahdollisuuksia, mutta kokonaan se ei ole pystynyt poistamaan eri ryhmien välisiä eroja. Koulussa menestyminen on johtanut etenkin 1970-luvulla kirjoittaneiden miesten kohdalla useimmiten ylempiin toi-

<sup>2</sup>1990-luvulla kirjoittaneet eivät ole mukana, koska suurin osa heistä oli 1990-luvun puolivälissä vielä suorittamassa opintojaan tai vasta kiinnittymässä työelämään. Vuonna 1991 kirjoittaneista laudaturylioppilaista 67 % opiskeli, vajaa 30 % oli työssä ja noin 2 % oli työttömänä vuonna 1995. Vuonna 1995 kirjoittaneista laudaturylioppilaista vuoden kuluttua noin 70 % opiskeli, 15 % oli työssä, 5 % oli työttömänä ja 7 % suorittamassa varusmiespalvelustaan.

mihenkilöasemiin riippumatta siitä, ovatko kodin resurssit olleet runsaat vai niukat.<sup>3</sup> Ylempään toimihenkilöryhmään siirtyminen on kuitenkin ollut kaikkein todennäköisintä ylimpään resurssiryhmään kuuluvien perheiden pojille, mutta eroja ryhmien välillä ei voi pitää kovin suurina.

Valtaosa 1980-luvulla kirjoittaneista miehistäkin on kotitaustastaan riippumatta päätenyt ylempiä toimihenkilöksi. Ylempien toimihenkilöiden osuus on tosin ollut selvästi laskusuunnassa. 1980-luvun puolivälissä kirjoittaneille laudaturylioppilaille ylempään toimihenkilötason tehtäviin sijoittuminen ei ole enää ollut yhtä varmaa kuin edellisen vuosikymmenen ylioppilaille. Erityisesti tämä tulee esille keskimmaiseen ja alimpaan resurssiryhmään kuuluvien miesten kohdalla, joista enää kaksi kolmesta sijoittui ylempiä toimihenkilöksi. Alimpaan resurssiryhmään kuuluvista miehistä viidennessä työskenteli alempana toimihenkilönä ja joka kymmenes työntekijätason tehtävissä. Pääosa maanviljelijän ammattiin päätyneistä on lähtöisin maanviljelijäperheistä (ks. liite 2).

Kotitaustaakin merkittävämpi erottava tekijä näyttää olevan sukupuoli. Kaikissa ryhmissä naiset ovat sijoittuneet selvästi miehiä harvemmin ylempiä toimihenkilöiksi. Myös naisten sijoittumisessa näkyy kodin resurssien merkitys. Ylimmästä resurssiryhmästä tulleet naiset sijoittuvat ylempiä toimihenkilöiksi huomattavasti useammin kuin muut naiset.

Yllättävää on se, että ylimmän ja alimman ryhmän välinen ero näyttää kasvaneen 1980-luvun puoliväliin tultaessa, vaikka koulutusmahdollisuuksien lisääntymisen voisi olettaa johtaneen pikemminkin päinvastaiseen

kehitykseen. Samaan aikaan miesten ja naisten välinen ero on kaventunut jonkin verran. Erojen tasoittuminen näkyy hyvin vuoden 1985 ikäluokassa, jossa ylimmän resurssiryhmän naisista ylempiä toimihenkilöksi on sijoittunut jo hieman suurempi osa kuin keskimmäisen ja alimmaisen ryhmän pojista.

#### LAUDATURYLIOPPILAIEN TULOTASO

Ylempien toimihenkilöiden ryhmään sijoittuminen tai korkea koulutustaso ei vääjäämättä takaa korkeaa tulotasoa. Huomattavasti parempi kuva ihmisten mahdollisuuksista toimia nykyisessä kulutusyhteiskunnassa saadaan tulotietojen perusteella, vaikka verotettava tulo ei välttämättä kerroakaan koko totuutta käytössä olevista taloudellisista resursseista. Taulukossa 4 on verrattu laudaturylioppilaiden tulotasoa 25–34-vuotiaiden suomalaisten tulotasoon.<sup>4</sup> Tulokset osoittavat laudaturylioppilaiden sijoittuvan tulovertailussa varsin korkealle muuhun väestöön nähden. He ovat selvästi yliedustettuina ylimmässä tuloryhmässä. Ylimpään tuloryhmään sijoittuminen on ollut tyypillistä etenkin miesylioppilaille. He ovat ylittäneet huomattavasti useammin parhaiten ansaitsevien joukkoon kuin vastaavan ikäryhmän miehet koko väestössä. Miesten hyvä sijoittuminen tulee erityisen hyvin esille vuoden 1975 ylioppilaiden kohdalla. Tuolloin kirjoittaneista miesylioppilasta joka toinen on saavuttanut tulotason, johon vertailuryhmän miehistä on ylittänyt vain joka seitsemäs.

Vuosien mittaan laudaturylioppilaat parantavat entisestäänkin asemiaan suhteessa

<sup>3</sup>Taulukossa 3 "kato" on suhteellisen suuri, koska mukana ovat vain ne laudaturylioppilaat, joista löytyivät heidän oman sosioekonomisen asemansa lisäksi myös huoltajan sosioekonomista asemaa, koulutusta ja tuloja koskevat tiedot. Jos yksikin tiedoista puuttuu, on kyseinen tapaus suljettu tarkastelun ulkopuolelle. Summamuuttujan käyttäminen ei kuitenkaan vinouttanut aineistoa. Jakaumat ovat samansuuntaisia, vaikka kotitaustaa kuvaavana muuttujana käytettäisiin kodin resurssien sijasta huoltajan sosioekonomista asemaa (ks. liite 2), koulutusta tai tulotasoa.

<sup>4</sup>Tuloluokat on muodostettu siten, että väestötilastoista on poimittu erikseen kultakin vuodelta 25–34-vuotiaiden suomalaisten tulotiedot ja sen jälkeen jaettu joukko kolmeen tuloryhmään siten, että keskimmaiseen tuloryhmään sijoittui 50–66 % koko joukosta sekä alimpaan ja ylimpään tuloryhmään molempiin 20–25 % koko joukosta. Poikkeuksena on vuoden 1975 ylioppilaiden vertailuaineisto, jossa ylimmän tuloryhmän tuloarajat jouduttiin tilastoluokituksista johtuen asettamaan niin korkeaksi, että siihen sijoittui vai vajaa kymmenesosa 25–34-vuotiaista suomalaisista.

**Taulukko 4.** Laudaturylioppilaiden sijoittuminen eri tuloluokkiin noin 10 vuoden kuluttua ylioppilas-kirjoituksista, %

henkilön tulotaso	yo 1971 N = 2 915				yo 1975 N = 3 873				yo 1982 N = 5 238				yo 1985 N = 5 556			
	m		n		m		n		m		n		m		n	
ylin tuloryhmä	65	(35)	33	(7)	50	(15)	24	(3)	69	(30)	45	(11)	55	(30)	35	(11)
keskimäinen																
tuloryhmä	21	(51)	48	(64)	37	(66)	58	(65)	20	(47)	41	(59)	27	(47)	44	(59)
alin tuloryhmä	14	(14)	19	(29)	13	(19)	18	(32)	11	(23)	14	(30)	18	(23)	21	(30)
yhteensä	100		100		100		100		100		100		100		100	

m = miehet, n = naiset

*Lähde:* Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot

Taulukossa on merkitty sulkuihin 25–34-vuotiaiden suomalaisten jakautuminen eri tuloluokkiin vastavina vuosina. Vuoden 1971 ylioppilaiden tulotasoa vuonna 1980 on verrattu 25–34-vuotiaiden suomalaisten tulotasoon vuonna 1980. Vuoden 1975 ylioppilaiden vertailuvuosi on 1985. Vuoden 1982 ja 1985 ylioppilaiden tulotasoa vuonna 1995 verrataan 25–34-vuotiaiden suomalaisten tulotasoon vuonna 1995.

muuhun väestöön. Vuonna 1971 kirjoittaneista miehistä peräti 80 prosenttia on saavuttanut 1990-luvun puolivälissä tulotason, johon ainoastaan viidennes 35–44-vuotiaista suomalaisista on yltänyt. Naisistakin runsas puolet on sijoittunut ylimpään tuloryhmään, johon vertailuaineiston naisista ylsi vain joka kymmenes. Alimpaan tuloryhmään sijoittuu vertailuryhmästä noin joka neljäs, mutta laudaturylioppilaista vain joka kymmenes.

Hyvän koulutodistuksen saaneet naiset eivät yleensä ole saavuttaneet lähimainkaan samaa tulotasoa kuin koulussa menestyneet miehet. Lisäksi tuloerot jonkin verran kasvavat tai vähintäänkin säilyvät työvuosien karttuessa. Vuoden 1971 naisylioppilaiden valtionveron alaiset tulot vuosina 1980 ja 1995 olivat vain kaksi kolmasosaa miesten tuloista. Vuoden 1975 naisylioppilaiden verotettavan tulon suuruus oli vuonna 1985 kolme neljäsosaa miesten tuloista ja vuonna 1995 osuus oli laskenut jo alle 70 prosenttiin. 1980-luvun nais- ja miesylioppilaiden väliset tuloerot ovat vain hieman pienemmät, joten kovin merkittävästä tuloerojen kaventumisesta ei voida puhua. (Ks. liite 3.)

Kotitaustan perusteella korkeimpaan tulotasoon ovat yltäneet toimihenkilötasolla työskentelevien, varakkaimpien ja koulutetuimpien huoltajien jälkeläiset. Kotitausta, joka tukee koulussa pärjäämistä, näyttää tuottavan etua myös työmarkkinoilla. Henkilön tulotaso kasvaa johdonmukaisesti kodin resurssitason noustessa, riippumatta su-

kupuolesta tai kirjoittamisvuodesta. Alimmasta resurssiryhmästä lähtöisin olevat miehet saavuttivat vain 88–90 prosenttia ylimmästä resurssiryhmästä lähtöisin olevien miesten tulotasosta. Naisten keskinäiset tuloerot ovat hieman vähäisemmät eri ryhmien välillä. Alimmasta resurssiryhmästä lähtöisin olevat naiset saavuttivat 91–95 prosenttia ylimmästä resurssiryhmästä tulneiden naisten tulotasosta. (Ks. liitteet 4 ja 5.)

#### YHTENVETO JA POHDINTA

Perinteisten sosiologisten teorioiden oletus vanhempien sosioekonomisen aseman, koulutuksen ja tulotason yhteydestä nuorten koulumenestykseen pätee yleisellä tasolla tässäkin aineistossa. Eri ryhmien jakaumassa ei ole vuosien kuluessakaan tapahtunut oleellista muutosta. Laudaturylioppilaiden huoltajissa on enemmän hyvätuloisia, korkeasti koulutettuja ja ylempiä toimihenkilöitä kuin väestössä keskimäärin. Työntekijätaustaiset ylioppilaat ovat selvästi aliedustettuina.

Koulumenestys näyttää kompensoineen lähtökohtien eroja, vaikka eri ryhmien väliset erot näkyvätkin aineistossa selvästi. Koulussa menestyneet ovat sijoittuneet usein ylemmiksi toimihenkilöiksi kotitaustastaan riippumatta. Myös tulovertailussa he ovat sijoittuneet huomattavasti paremmin kuin muut samanikäiset suomalaiset. Koulussa

osoitettu kyvykkyys ei kuitenkaan ole kaikkien kohdalla merkinnyt nousujohteista työuraa ja korkeaa palkkatasoa. Todennäköisintä ylempiin toimihenkilöammatteihin päätyminen on ollut ylimmän resurssiryhmän pojille. He ovat saavuttaneet myös korkeamman tulotason kuin muut laudaturylioppilaat.

Miesten ja naisten eriarvoisuus näkyy tuloksissa selvästi. Lukiossa menestyneet naiset eivät ole useimmiten saavuttaneet työelämässä vastaavanlaista asemaa kuin miehet. Naiset ovat sijoittuneet miehiä useammin alemmiksi toimihenkilöiksi ja päätyneet alhaisempaan tulotasoon. Naistenkin joukossa parhaiten työmarkkinoille ovat sijoittuneet ylimmästä resurssiryhmästä tulleet. Miesten ja naisten erojen tasoittumiseen viittaa se, että vuonna 1985 kirjoittaneet ja ylimmästä resurssiryhmästä tulleet naiset ovat sijoittuneet yleemmiksi toimihenkilöiksi useammin kuin keskimmaisesta ja alimmasta ryhmästä tulleet miehet.

Yksi selitys naisten heikommalle tulotasolle ja sijoittumiselle löytyy työmarkkinoiden sukupuolen mukaisesta lohkoutumisesta ja eriytyneistä koulutusrakenteista. Miesten ja naisten eriarvoisuutta työmarkkinoilla kuvaa hyvin se, että samankin "koulutusammatin" saaneet valikoituvat sukupuolesta riippuen usein erilaisiin asemiin työelämässä. Miehet päätyvät naisia useammin johtaviin ja paremmin palkattuihin työtehtäviin. (Naumanen 1994, 26–27.)

Tuloerot voivat olla yhteydessä myös työhön käytettyyn aikaan. Naiset eivät välttämättä ole valmiita uhraamaan aikaansa työle esimerkiksi perheen kustannuksella. Miehillä kotitöistä ja lasten kanssa vietetystä ajasta tinkiminen on ollut kulttuurisesti hyväksyttävämpää. Uran rakentaminen ja perheen taloudellisesta hyvinvoinnista huolehtiminen ovat perinteisesti kuuluneet miesten tehtäviin. Kodin ulkopuoliselle työlle omistautuessaan miehen katsotaan täyttävän perinteistä tehtävänsä. Naisen tekemänä sama ratkaisu saatetaan tulkita pikemminkin tradition rikkomiseksi ja perheen laiminlyönniksi. Eri maissa tehdyt tutkimukset ovat tosin osoittaneet naisten tulojen jäävän 10–30 prosenttia miesten tuloja alhaisemmiksi, vaikka otettaisiin huomioon koulu-

tuksen ohella myös muita palkkatasoon olennaisesti vaikuttavia tekijöitä, kuten työkokemus, ikä, tehtävä, asema tai ala. (K. Nurmi 1998, 71–72; Immonen 1990, 8; Holland 1989, 168–169.)

Toisaalta on muistettava, että ihmiset ylläpitävät omilla valinnoillaan ja toiminnallaan työmarkkinoiden lohkoutuneita rakenteita perinteisiin miesten ja naisten sektoreihin, joissa on selvästi erilainen palkkataso. Monet naiset eivät välttämättä koe joitakin työtehtäviä ja koulutusaloja itselleen mielekkäinä ja realistisina vaihtoehtoina, vaikka heillä olisikin mahdollisuus hakeutua niihin ja saavuttaa sitä kautta korkea tulotaso. He ovat rajanneet kyseiset ammattialat mahdollisten uravaihtoehtojen ulkopuolelle. Yksittäisten ihmisten tekemät ratkaisut ovatkin ymmärrettävissä vain siten, että otetaan huomioon heidän kulttuurinen taustansa ja elämänhistoriansa sekä olemassa olevat mahdollisuudet koulutus- ja työmarkkinoilla. (Ks. Hodkinson & Sparkes 1997.) Suurten tilastollisten aineistojen avulla voidaan seurata oppilasvirtoja ja ammattiuria, mutta koulutusvalintojen ja työelämään sijoittumisen monipuolinen analyysi edellyttäisi myös laadullisten tutkimusmenetelmien käyttöä. Tilastoista ei löydy vastausta esimerkiksi siihen, mitä koulussa menestyminen on erilaisista kodeista tulleille ihmisille merkinnyt ja millaisin perustein he ovat uravalintansa tehneet.

1990-luvun alun huono työmarkkinatilanne selittää osaltaan sitä, miksi vuoden 1985 ylioppilaat ovat sijoittuneet muita harvemmin yleemmiksi toimihenkilöiksi. Lukion jälkeisen koulutustutkimuksen suoritettuaan he olivat juuri kiinnittymässä työelämään, kun Suomi ajautui historiansa syvimpään lamauteen. Taloudellisen nousukauden aikana ammattitaitoisista työntekijöistä on usein puutetta ja koulutetulla väellä kysyntää. Laskukausien aikana kaikille hyvin koulutetuillekaan ei välttämättä ole tarjolla koulutusta vastaavaa työtä. (Ks. Suikkanen & al. 1999; Carnoy & Levin 1985, 161–170.) Kodin resursseilla näyttää olleen selvästi yhteyttä siihen, miten massatyöttömyyden aikana on selviydytty. Parhaiten ovat tuolloinkin sijoittuneet toimihenkilöasemassa työskentelevien, varakkaimpien ja koulute-

tuimpien huoltajien jälkeläiset. Lamavuodet näyttivät heikentäneen eniten keskimmäisestä ja alimmasta resurssiryhmästä tulleiden mahdollisuuksia.

Kotitaustan ja tulojen yhteyttä koskeville tuloksille vertailupohjaa löytyy norjalaisen Marianne Hansenin (1996, 386, 398) tutkimuksesta<sup>5</sup>, jossa ilmiötä tarkasteltiin ensinnäkin samanlaisen koulutuksen saaneiden ja toiseksi saman ammatin edustajien joukossa. Hansenin mukaan työläis- ja maanviljelijätaustaiset sosiaalisen nousun kokeneet henkilöt päätyivät useammin alempaan tulotason kuin ylemmistä sosiaalisista kerrostumista lähtöisin olevat. Yliopistollisen koulutuksen saaneetkin jakautuivat yleensä eri tuloluokkiin sosiaalisen taustansa mukaan. Keskeinen syy tähän oli se, että ylemmistä sosiaaliryhmistä tulleet näyttivät usein valitsevan koulutusalan, josta sijoitutaan korkeampiin tuloluokkiin. Tulonjakoon liittyvät erot kuitenkin vaihtelivat eri koulutus- ja ammattiryhmissä.

Myös suomalaisissa tutkimuksissa on havaittu korkeakoulukoulutuksen kentän lohkokoutuneen opiskelijan sukupuolen ja sosiaalisen taustan mukaisesti erilaisiin väyliin. Vanhempien korkean koulutustason on todettu suuntaavan jälkeläisten kunnianhimoa ja antavan myös keskeisiä resursseja, joilla pärjätään koulutusjärjestelmän karsintavaiheissa. Tämä näkyy esimerkiksi siten, että korkeakouluihin hakeutuvien todennäköisyys osallistua valmentaville kursseille kaksinkertaistuu, jos heidän vanhempansa ovat korkeasti koulutettuja. Valmennuskurssin suorittaminen puolestaan parantaa huomattavasti sisäänpääsymahdollisuuksia ja avaa näin portin hyväpalkkaiseen ammattiin. (J. Nurmi 1998, 163.)

Kotitaustan mukaisia tuloeroja näyttää työuran edetessä syntyvän samankin koulu-

tutustutkinnon suorittaneiden välillä. Robert Eriksonin ja Jan Jonssonin (1998, 30–32) ruotsalaistutkimuksessa saman koulutuksen saaneiden miesten palkkatulot olivat työuran alkuvaiheessa jokseenkin samansuuriset sosiaalisesta taustasta riippumatta. Työuran myöhemmässä vaiheessa ylemmistä sosiaaliryhmistä tulleiden tulotaso oli kuitenkin jonkin verran korkeampi kuin työväenluokkaisen taustan omaavilla. Hyvillä kouluarvosanoilla näytti olevan vain vähäinen positiivinen vaikutus saman koulutustutkinnon suorittaneiden henkilöiden työtu-  
lojen kehitystä vertailtaessa.

Hansenin (1996, 399–400) mukaan sosiaalisesta taustasta on etua erällä ammattialoilla erityisesti silloin, jos henkilö seuraa työelämässä isänsä jalanjalkia.<sup>6</sup> Hansen toteaa ”ylemmille luokille” tyypillisistä sosiaalisista verkostoista ja kulttuurisista ominaisuuksista olevan hyötyä nimenomaan siinä ympäristössä, jossa ne ovat muodostuneetkin. Sosiaalista ja kulttuurista pääomaa ei siten voida pitää mitenkään yleispätevänä valuuttana vaan pikemminkin kontekstisidonnaisena. (Ks. Bourdieu 1986.) Esimerkiksi liike-elämän kulttuuristen käytäntöjen tuntemuksesta ja sosiaalisista kontakteista on hyötyä, jos aikoo hakeutua liike-elämän palvelukseen. Jos samanlaisista lähtökohdista siirrytäänkin vaikkapa tieteen tai taitteen alueelle, ei kyseisistä sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman muodoista ole välttämättä etua.

Sosiaaliseen taustaan liittyvät tekijät voivat olla yhteydessä yksilön työuran muotoutumiseen monellakin tapaa. Erikson ja Jons-

<sup>5</sup>Analyysi perustui Norjan väestölaskentatietoihin vuosilta 1960, 1980 ja 1990. Tutkittavien sosiaalinen tausta määriteltiin isän ammatin perusteella. Tutkittavien tulotiedot hankittiin vuosilta 1980 ja 1990. Tutkittavina ryhminä olivat ensinnäkin yliopistollisen koulutuksen saaneet (6 000 henkilöä viideltä eri koulutusalueelta) ja toiseksi joillakin ammattialoilla korkeimmissa asemissa toimivat (4 000 henkilöä) (Hansen 1996, 391).

<sup>6</sup>Esimerkiksi liike-elämän johtajien jälkeläiset, jotka työskentelivät samalla alalla kuin isänsä, ylsivät korkeampaan tulotason kuin vastaavissa tehtävissä toimivat muiden ammattiryhmien jälkeläiset. Toisaalta joissakin professioammateissa toimivien (lääkärien, hammaslääkärien ja juristien) jälkeläiset eivät liike-elämän johtotehtävissä toimiessaan saavuttaneet sen korkeampaa tulotasoa kuin työläis- tai maanviljelijätaustaiset henkilöt. Jos taas professioammateissa toimivien jälkeläiset olivat seuranneet ammatinvalinnassa isänsä esimerkkiä, heidän tulotasonsa oli peräti viidenneksen korkeampi kuin työläis- tai maanviljelijätaustaisilla professioammattien edustajilla (Hansen 1996, 399).



son (1998, 32–33) sekä myös Hansen (1996) tarjoavat useita erilaisia ja osin päällekkäisiä selitysmalleja, jotka auttavat ymmärtämään, miksi ylemmistä sosiaaliryhmistä tulevat ovat paremmassa asemassa työmarkkinoilla. Paremmasta sosiaalisesta verkostosta on kyse silloin, jos henkilön ystäviä tai sukulaisia on sellaisessa asemassa, että he voivat joko työllistää suoraan tai suositella henkilöä jollekin työnantajalle. Suosikkijärjestelmästä voidaan puhua silloin, jos työntekijöiden rekrytoinnista vastaavilla on taipumus palkata henkilöitä, joiden elämäntapa ja ”tyyli” ovat samankaltaisia kuin heil-

lä itselläänkin. Toisaalta he voivat myös suhtautua ennakkoluuloisesti erilaista elämäntapaa, rotua tai eri sukupuolta edustavia kohtaan. Joihinkin tehtäviin rekrytoitaessa saatetaan myös suosia ylemmistä sosiaaliryhmistä tulleita, koska heillä oletetaan ehkä olevan sellaisia kotikasvatuksen myötä saatuja taitoja, jotka auttavat selviytymään erilaisissa edustustehtävissä ja kansainvälisessä ympäristössä. Ylemmistä sosiaaliryhmistä tulevat saattavat olla myös urasuuntautuneempia ja arvostaa joitakin työtehtäviä ja korkeaa palkkatasoa enemmän kuin muut.

**Liite 1.** Vuosina 1971 ja 1975 kirjoittaneiden laudaturylioppilaiden sosioekonominen asema sukupuolen mukaan vuonna 1995, %

sosioekonominen asema	yo 1971 N = 2 753			yo 1975 N = 3 524		
	m	n	yht.	m	n	yht.
ylempi toimihenkilö	90	75	81	88	75	80
alempi toimihenkilö	7	23	16	8	22	17
työntekijä	2	1	2	3	2	2
maanviljelijä	1	1	1	1	1	1
<b>yhteensä</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>

m = miehet, n = naiset

**Liite 2.** Laudaturylioppilaiden huoltajan sosioekonominen asema ja oma sosioekonominen asema sukupuolen mukaan noin 10 vuoden kuluttua ylioppilaskirjoituksista, %

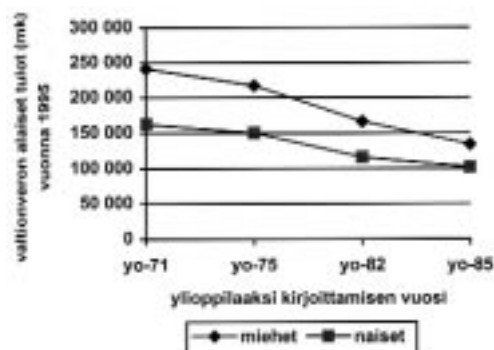
huoltajan sosioekonominen asema	1971 N = 2 238								1975 N = 2 718							
	yth		ath		tt		mv		yth		ath		tt		mv	
	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n
ylempi toimihenk.	87	71	9	27	4	2	0	0	89	74	9	24	2	2	0	0
alempi toimihenk.	82	64	12	33	6	3	0	0	83	72	16	25	1	2	0	0
työntekijä	85	61	11	36	4	3	0	0	80	66	16	31	4	3	0	0
maanviljelijä	79	70	10	27	9	4	2	0	79	69	13	25	5	5	3	0

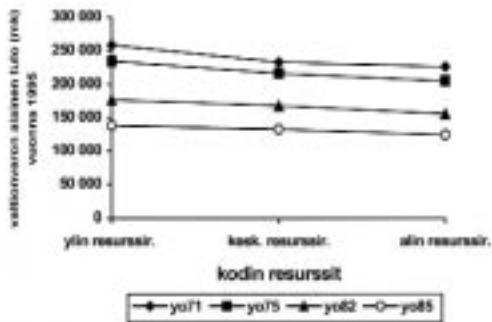
huoltajan sosioekonominen asema	1982 N = 3 766								1985 N = 3 621							
	yth		ath		tt		mv		yth		ath		tt		mv	
	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n
ylempi toimihenk.	82	74	14	22	4	3	0	0	78	68	17	28	5	4	0	0
alempi toimihenk.	83	66	13	30	4	4	0	0	72	61	21	35	7	4	0	0
työntekijä	78	60	15	34	7	5	0	1	67	57	23	36	10	6	0	1
maanviljelijä	76	65	11	27	3	3	10	5	62	58	19	36	10	2	9	4

yth = ylempi toimihenkilö, ath = alempi toimihenkilö, tt = työntekijä, mv = maanviljelijä;  
m = miehet, n = naiset

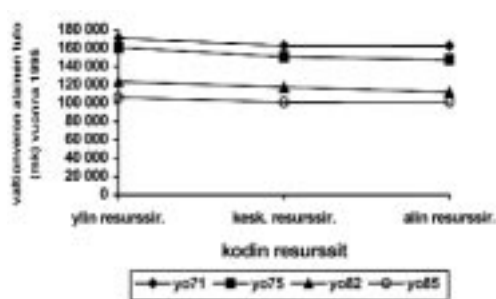
**Liite 3.** 1970- ja 1980-luvulla kirjoittaneiden miesten ja naisten tulotaso vuonna 1995



**Liite 4.** Vuosina 1971, 1975, 1982 ja 1985 kirjoittaneiden miesten valtionveron alaiset tulot vuonna 1995 kodin resurssitason mukaan



**Liite 5.** Vuosina 1971, 1975, 1982 ja 1985 kirjoittaneiden naisten valtionveron alaiset tulot vuonna 1995 kodin resurssitason mukaan



## KIRJALLISUUS

Ahola, Sakari: Eliitin yliopistosta massojen korkeakoulutukseen. Korkeakoulutuksen muuttuva asema yhteiskunnallisen valikoinnin järjestelmänä. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 30. Turku: Turun yliopisto, 1995

Boalt, Gunnar & Husén, Torsten: Skolans sociologi. Stockholm 1965

Bourdieu, Pierre: The Forms of Capital. P. 241–258. In: Richardson, J. (ed.): The Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood Press, 1986

Breen, Richard & Goldthorpe, John. H.: Explaining Educational Differentials: Towards a Formal Rational Action Theory. Rationality and Society 9 (1997): 3, 275–306

Carnoy, Martin & Levin, Henry M.: Schooling and Work in the Democratic State. Stanford, California: Stanford University, 1985

Coleman, James, S.: Equality of Educational Opportunity. Washington: U.S. Government Printing Office, 1966

Erikson, Robert & Jonsson, Jan O.: Social Origin as an Interest-bearing Asset: Family Background and Labour-market Rewards among Employees in Sweden. Acta Sociologica 41 (1998): 1, 19–36

Hansen, Marianne N.: Earnings in Elite Groups: The Impact of Social Class Origin. Acta Sociologica 39 (1996): 4, 385–408

Hodkinson, Phil & Sparkes, Andrew C.: Careerism: a sociological theory of career decision making. British Journal of Sociology of Education 18 (1997): 1, 29–44

Holland, Janet: What is Gender: Gender in Britain Today. P. 156–181. In: Cole, M. (ed.): The Social Contexts of Schooling. London: Falmer, 1989

Hurn, Christopher: The Limits and Possibilities of Schooling. An Introduction to the Sociology of Education. Boston: Allyn and Bacon, 1993

Husén, Torsten: Meritocracy. P. 3319–3322. In:

Husén, T. & Postlethwaite, T. N. (eds.): The International Encyclopedia of Education, 6. London: Pergamon Press, 1985

Immonen, Kari: Naisen elämä – määrätty ja määritelty. S. 7–15. Teoksessa: Immonen, K. (toim.): Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit. Helsinki: Otava, 1990

Isoaho, Hannu & Kivinen, Osmo & Rinne, Risto: Nuorten koulutus ja kotitusta. Tutkimuksia 171. Helsinki: Tilastokeskus, 1990

Järvinen, Tero: Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen. Siirtymävaiheen kokemukset ja koulutusvalintojen taustatekijät oppilaiden kertomina. Turun yliopisto, Julkaisusarja C: 150. Turku 1999

Kivinen, Osmo & Rinne, Risto: Koulutuksen periytyvyys. Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa. Koulutus 1995: 4. Helsinki: Tilastokeskus, 1995

Kuusinen, Jorma: Koulumenestys, lahjakkuus ja sosiaalinen tausta. Kasvatus 17 (1986): 3, 192–197

Naumanen, Päivi: Tiedon, taidon ja vallan tiellä. Miesten ja naisten kouluttautuminen ja työ. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportteja 22. Turku: Turun yliopisto, 1994

Nevala, Arto: Korkeakoulutuksen kasvu, lohkokouluminen ja eriarvoisuus Suomessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1999

Nurmi, Jouni: Keiden koulutusväylät? Laveneva korkeakoulutus ja valikoituminen. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 43. Turku: Turun yliopisto, 1998

Nurmi, Kaarina: Hyvinvointivaltioiden koulutus- ja työmarkkinoiden sukupuolistuneet reunaehdot. S. 51–84. Teoksessa: Jauhiainen, A. & Keskinen, S. & Mikkilä, M. & Vuorio-Lehti, M. (toim.): Onko sukupuolella väliä? Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisu B: 61. Turku 1998

Pöntinen, Seppo: Social Mobility and Social Structure. A Comparison of Scandinavian Count-

ries. Commentationes Scientiarum Socialium 20. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, 1983

Suikkanen, Asko & Linnakangas, Ritva & Karjalainen, Anne: 1960-luvulla syntyneiden työmarkkinoille siirtyminen ja työmarkkinakansalaisuus. S. 89–226. Teoksessa: Linnakangas, R. (toim.): Koulutus ja elämänkulku. Näkökulmia koulutuksen vaikuttavuuteen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 28, 1999

Suomen tilastollinen vuosikirja 1996. Helsinki: Tilastokeskus, 1996

SVT 1995. Suomen virallinen tilasto. Väestö

1995: 6. Väestön taloudellinen toiminta ja asuinolot 1970–1990. Helsinki: Tilastokeskus, 1995

SVT 1997. Suomen virallinen tilasto. Väestö 1997:15. Työssäkäyntitilastot 1995–1996. Helsinki: Tilastokeskus, 1997

SVT 1998. Suomen virallinen tilasto. Koulutus 1998: 1. Koulutus Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 1998

Teese, R.: Reproduction Theory. P. 92–97. In: Saha, L. J. (ed.): International Encyclopedia of the Sociology of Education. Canberra: Pergamon, 1997.

#### ENGLISH SUMMARY

**Markku Vanntaja: Social background, socio-economic status and income level of former school achievers (Koulumenestyjien kotitausta, sosioekonominen asema ja tulotaso)**

The article looks into the connections between social background and young people's success in school and in the labour market. The target group for the study consisted of the most successful upper secondary school graduates in Finland in 1971, 1975, 1982, 1985, 1991 and 1995 (total N = 30 864). The social background of these school achievers was examined on the basis of information concerning the socio-economic status, educational level and income level of their parents (mainly fathers). One of the aims was to answer the question as to whether or not school success can compensate for

cultural differences so that school achievers from different backgrounds have equal opportunities to succeed in the labour market.

The results showed that most of the school achievers were girls and came from middle and upper class families. The proportion of well-paid, upper white-collar employees with a higher level of education was greater among parents of school achievers than in the population on average. Achievers themselves often ended up in upper white-collar positions, and their incomes were also higher than in the population on average. The likelihood of ending up in a well-paid white-collar position was greatest for boys from white-collar backgrounds. Women reached upper white-collar positions less often than men, and their income levels were also much lower.

#### KEY WORDS:

**School achievers, social background, socio-economic status, income, inequality, education, employment**